



**TIL VA ADABIYOT
TA'LIMI**

“Filologiya va pedagogika”
ilmiy-metodik jurnali
Oliy attestatsiya komissiyasi
Rayosatining 2024-yil 30-noyabrda
364/5-qarori bilan
10.00.00 – Filologiya va
13.00.00 – Pedagogika fanlari
bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari
(PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini
chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

**2025-yil
14 (18)-son**

e-ISSN 3060-4885

FILOLOGIYA VA PEDAGOGIKA

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNALI**

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
МИНИСТЕРСТВА ДОШКОЛЬНОГО И
ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

**ФИЛОЛОГИЯ И
ПЕДАГОГИКА**

**PHILOLOGY AND
PEDAGOGY**

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL
ELECTRONIC JOURNAL OF THE
MINISTRY OF PRESCHOOL AND
SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN



Ushbu son

Shavkat rahmon
she'riyatida oksimoron
qo'llanilishi

27
bet

Sharq va G'arb
orasiidagi ustoz-shogird
an'anasi

71
bet

Navoiy manoqib-
holotlarida
zullisonaynlik va
ko'ptillilik masalalari

76
bet

Развитие
аналитического
мышления студентов на
практических занятиях
по предмету «Общее
языкознание»

117
bet



TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Administratsiyasi
huzuridagi Axborot va
ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan 2024-yil
19-avgustda 360240-raqami
bilan davlat ro'yxatidan
o'tkazilgan.

**2025-yil
14 (18)-son**

e-ISSN 3060-4885

MAS'UL MUHARRIR
Nargiza Sotvoldiyeva

MUHARRIRLAR:
Shahobiddin Rasulov
Najmiddin Ermatov
Emma Torosyan
Shaxina Muxamedjanova
Muxlisa Do'stmuhamedova

SAHIFALOVCHI
Gulnoza Valiyeva

Tahririyat manzili:
100011, Toshkent shahri
Navoiy ko'chasi 30-uy.
Telefon: (55) 510-28-44,
(77) 358-57-67
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
vab-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Materiallar
@FilologiyaPedagogikaBot
orqali qabul qilinadi.

Elektron jurnal 28.11.2025 da
nashr etildi.

MUASSIS
O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi
"Til va adabiyot ta'limi"
davlat korxonasi

FILOLOGIYA VA PEDAGOGIKA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNALI

TAHRIR HAY'ATI:

10.00.00 – FILOLOGIYA

E'zoxon Karimova
O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab
ta'limi vaziri

Farhod Boqiyev
O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab
ta'limi vaziri o'rinbosari

Azizbek Turdiyev
O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab
ta'limi vaziri o'rinbosari

Farrux Jabborov
"Til va adabiyot ta'limi" – "Преподавание языка и
литературы" –
"Language and literature teaching" jurnali bosh
muharriri

Baxtiyor Mengliyev
Toshkent Amaliy fanlar universiteti tadqiqotchi-
professori, filologiya fanlari doktori

Baxtiyor Doniyorov
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
Nurafshon filiali
professori, filologiya fanlari doktori

Anatoliy Lixodziyevskiy
O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti professori, filologiya fanlari doktori

Oksana Gibraltarskaya
O'zbekiston Milliy universiteti
professori, filologiya fanlari doktori

Sherzod Atamuradov
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Ranusha Atayeva
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti katta o'qituvchisi, filologiya fanlari
bo'yicha falsafa doktori

Mohichexra Boltayeva
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali dotsenti,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Muxtarbay Kurbanov
Nukus davlat pedagogika instituti dotsenti,
filologiya fanlari doktori

Iroda Nasimova
O'zbekiston Jurnalistika va ommaviy
kommunikatsiyalar universiteti katta o'qituvchisi,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Dilmurod Teshaboyev
Farg'ona davlat universiteti boshlang'ich ta'lim
uslubiyati kafedrasida dotsenti, filologiya fanlari
doktori

Gulhida Ikromova
Farg'ona davlat universiteti boshlang'ich ta'lim
uslubiyati kafedrasida katta o'qituvchisi, filologiya
fanlari bo'yicha falsafa doktori

Aziza Axmedova

O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi
o'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti
katta ilmiy xodimi

13.00.00 – PEDAGOGIKA

Qozoqboy Yo'ldoshev
Toshkent Amaliy fanlar universiteti professori,
pedagogika fanlari doktori

Gulnora Mansurova
Toshkent davlat iqtisodiyot
universiteti dotsenti, falsafa fanlari doktori

Xadicha Muxitdinova
O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti professori,
pedagogika fanlari doktori

G'ofir Hamroyev
Toshkent Amaliy fanlar universiteti tadqiqotchi-
professori, pedagogika fanlari doktori

Sevara Ziyayeva
O'zbekiston davlat jahon tillari
universiteti dotsenti,
filologiya fanlari doktori

Indira Narkulova
O'zbekiston Respublikasi Jamoat
xavfsizligi universiteti katta o'qituvchisi,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Abduvali Daminov
O'zbekiston Milliy universiteti
ijtimoiy fanlar fakulteti huquqiy fanlar kafedrasida
katta o'qituvchisi

Gulnoza Uzokova
Qarshi davlat universiteti professori,
pedagogika fanlari nomzodi

Lola Akramova
Toshkent davlat tibbiyot universiteti o'zbek tili va
xorijiy tillar, pedagogika kafedrasida dotsenti

Zulfiya Ortiqova
Farg'ona davlat universiteti boshlang'ich ta'lim
uslubiyati kafedrasida katta o'qituvchisi, pedagogika
fanlari bo'yicha falsafa
doktori

Pulotjon Qaxorov
Samarqand davlat universitetining
Urgut filiali dotsenti

Dilafroz Asqarova
Farg'ona davlat universiteti maktabgacha ta'lim
kafedrasida o'qituvchisi,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining
2024-yil 30-noyabrdagi 364/5-qarori bilan 10.00.00 – Filologiya va 13.00.00 – Pedagogika fanlari bo'yicha
doktorlik dissertatsiyalari (PhD, DSc) asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashr.

M U N D A R I J A

10.00.00 – FILOLOGIYA

Nasim Ochilov. Ma'naviy-axloqiy shaxs timsolining badiiy adabiyotda tasvirlanishi.....	4
Nafisa Karimova. "Adabiyot qoidalari"da ijodkorlik mavzusining yoritilishi	6
Ergash Boborajabov. Virtual olam jozibadorligiga qaramlikning davlat xizmatchilarida qaror qabul qilish samaradorligiga ta'siri	7
Jumagul Suvonova. Charos Boqiyeva. "Alpomish" dostonining mustaqillik davrida o'rganilishi	8
Abdullaxon Sulaymonov. Gulchehra Qo'z'iyeva. Ulug'bek Hamdam ijodida ramziylik ("Na'matak" asari misolida)	10
To'lqin Allayorov. Tilshunoslik va adabiyotshunoslik rivojlanishida lingvopoetika fanining amaliy ahamiyati va dolzarbligi	11
Gulruh Ne'matova. Matbuotda turizm yo'nalishlarini targ'ib qilish va yoritish metodikasi	13
Shoira Islomova. Frazologik birliklarning shevalardagi ifodasi	14
Shuxrat Lolayev. "Uloqda" hikoyasida tarixiylik tamoyili va ma'rifatparvarlik konsepsiyasi	16
Mahfuzaxon Xomidova. Intertekstuallikka lingvokulturologik yondashuv	17
Feruza Hafizova. "Ayrishox" qissasida tabiat poetikasi va ramziy obrazlar talqini	19
Elyor Matchanov. Milliy identiklikning zamonaviy yapon adabiyotidagi ahamiyati	20
Parvina Nabiyeva. Dunyo assotsiativ tadqiqotlari tajribasi va o'zbek tilidagi assotsiativ maydon	22
Gulnoza Xushvaqtova. Badiiy asarlar tarjimalarida ekzotizmlar, realiyalar va ramzlarning lingvosemiotik vazifalari	24
Asqarali Madaliyev. Jadid adabiyotida milliy ma'rifat va sog'lom jamiyat konsepsiyasi	26
Dilovar Ibragimova. Shavkat Rahmon she'riyatida oksimoron qo'llanilishi	27
Aziza Xudoynazarova. Abduvali Musayev. G'afur G'ulom nasrining lingvopoetik mohiyati va ularni o'qitish jarayonidagi samarali yondashuvlar	29
Shaxnoza Norkulova. Ra'no Alimardanova. Alisher Navoiy asarlarining nomlari: tarjima, ta'rif va muvofiqlik	30
Нигора Абдурашитова. Сравнительный анализ русского и узбекского героического эпоса на примере «Слова о полку Игореве» и дастана «Алпамыш»	31
Адолат Бобо-Хожаева. Современные подходы в лингвистических исследованиях: цифровые методы анализа вторичных тюркских заимствований (арабизмов и персидизмов) в русском языке	32
Арзайым Ибрагимова. Диалектная вариативность существительных как источник стилистически маркированных фоновариантов на примере английского, русского и каракалпакского языков	34
Вероника Маткурбонова. Композиция системы образов в романе А.Б.Сальникова «Оккульттрегер»	36
Эльвира Минибаева. Анна Шереметьева. Основные единицы русской словообразовательной системы	37
Виктория Пулатова. Специфика образа протагониста в антиутопии Д.Лавгроува «Дни»	39
Шахло Рашидова. Переходность в классификации частей речи и феномен синкретизма	40
Зумрад Ахмедова. Гульчехра Давлятова. Знаки как элемент национальной культуры	42
Немат Сабиров. Путевые записки о Средней Азии XVIII – начала XIX века в русской литературной традиции	44
Валентина Хегай. Антропоцентризм русских пословиц с гендерной семантикой	45
Дильфуза Хусенова. Номинации человека в микроконтексте в узбекском и русском языках	47
Умида Юлбарсова. Наргиза Усанова. Прагматика благодарности и извинения в молодежном дискурсе	49
Mahfuza Muxtorova. Shafoat Termiziy she'riyatida badiiy san'atlarning o'рни	50
Ulug'bek Hamdamov. Kundaliklar haqida ayrim mulohazalar	52
Mohira Hayitova. Murakkab sport turlariga oid atamalarining leksik-semantik tahlili va ularga zamonaviy yondashuvlar	54
Bahora Sadikova. Italian tilida antonimlarning lingvosemantik tahlili	56
Jamoliddin Temirov. Maxmurning "Qissayi qishloqi xarobi Hapalak" she'ri tahlili	57
Umiida Imomova. Lingvokulturologik kompetensiyani shakllantirishning zamonaviy usullari	58
Akbar Ruziyev. Zamonaviy tilshunoslikda "sotsiopragmatika" tushunchasi va uning mohiyati	60
Farangiz Anvarova. Den Braun romanlari tarjimasidagi leksik muammolar	61
Shahnoza Abrayeva. Tibbiy morfemalarning nutqda namoyon bo'lish xususiyatlari va ularni semantik sinflarda tahlil qilish	64
Sadoqat Odilova. Bosh qahramon xarakterini ochishda ikkinchi darajali personajlarning funksional roli	66
Latofat Cho'liyyeva. Turk adabiyotshunosligida navoiy merosining o'rganilishi: yetakchi yo'nalishlar	68
Dilafroz Qalandarova. Sharq va G'arb orasidagi ustoz-shogird an'anasi	71
Shohista Erkinova. O'zbek xalq ertaklarida ijobiy xarakterdagi kampir obrazining badiiy talqini	72
Manzura Tuychiyeva. Xitoy va o'zbek tillarida zoonim frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari	74
Farruxbek Olim. Navoiy manoqib-holotlarida zullisonaynlik va ko'ptillilik masalalari	76
Nodira Musayeva. Reuters hamda Sinhua axborot agentliklari faoliyati (sayt tahlili misolida)	79
Nosir Mirjonov. Tibbiy diskursda atamalarining kognitiv modellari va ularning shakllanish dinamikasi	80
Ma'suma Mo'minova. Ruxshona Teshayeva. Alisher Navoiyning Shoh G'arib Mirzoga bag'ishlab yozgan tarkibband marsiyasi tahlili	82
Nasiba Hasanova. Lexical-Semantic Classification of Anathematic Units in English and Uzbek Languages	84
Dildora SAFAROVA. Linguocognitive Interpretation of Ecological Units in English Literary Texts	86
Iroda Nasimova. Taqriz	88
Yuldash Ibragimov. Qoraqalpog'iston o'zbek shevalari leksikasining tadqiqi	89
Zamira Ibragimova. Qoraqalpog'iston o'zbek shevalariga turkiy tilli xalqlarning lingvomadaniy ta'siri	91
Shuxrat Abdullayev. O'zbek va qoraqalpoq tillarida "yurak" asosli frazemalarning uslubiy-semantik xususiyatlari	92

Mahliyo Pardayeva. O'zbek va ingliz tillarida so'z birikmalarining qiyosiy tipologiyasi: strukturaviy, kognitiv va konstruktsion yondashuvlar asosida tahlil.....	94
Maxfuza Artikova. Ispan elektron gazeta sarlavhalarining lingvopragmatik xususiyatlari	95
Shamsiya Atoeva. "Majolis un-nafois"ning Latifiy tazkirasiga ta'siri	97
J.O.Kaniyazova. Aytmatovshunoslik Qoraqalpog'istonda.....	99
Jaxongir Kenjabayev. Korpus lingvistikasi asosida sport terminlarining dinamik rivojlanish modeli.....	100
Azizbek Vosiljonov. Kompyuter lingvistikasida korpusshunoslik masalalari.....	102
Sevara Parmonova. Alisher Navoiy va Fariduddin Attor tazkiralarda Junayd Bag'dodiy zikri	103
Qurdosh Qahramonov. "Padarkush" dramasi g'oyaviy-badiiy motivlari.....	105

13.00.00 – PEDAGOGIKA

Muxlisa Usmonaliyeva. Xitoy tilida tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish strategiyalari	107
Laziz Gaffarov. Kasbiy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini boshqarish jarayonini takomillashtirish strategiyalari va istiqbollari	108
Shaxnoza Berdiyeva. Zamonaviy o'quv muhitida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ommillari va ularning ta'limga ta'siri.....	110
Abdusalim Kenjaboyev. Kambag'allikni kamaytirishda sifatli ta'limning roli va davlat siyosati.....	111
Saodat Yuldosheva. Mumtoz asarlarni o'rganish va o'qitish masalalari	113
Xadicha Muxitdinova. O'quv topshiriqlari uzviyligini ta'minlash – o'quvchilarni mustaqil mushohada yuritishga o'rgatishning muhim omili	115
Loila Mullaeva. Развитие аналитического мышления студентов на практических занятиях по предмету «Общее языкознание» ..	117
Harizma Nasirova. Игровые технологии как интерактивный метод обучения.....	120
Venera Primova. Теоретические основы и практическая реализация корпусного подхода в преподавании русского языка	121
Dilrabo Rahimova. Использование цифровых инструментов при обучении русскому языку.....	123
Hikmatilla Abidinbiyev. Ta'lim sohasidagi islohotlar taraqqiyot garovidir	124
Ma'ruf Irgashev. O'quvchiga yo'naltirilgan yondashuv asosida til ko'nikmalarini rivojlantirish: nazariy asoslar.....	126
Shaxnoza Xamroqulova. Matematika darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy tarbiyasini pragmatik topshiriqlar orqali rivojlantirish	128
Nilufar Dumarova. Xalq ta'limi xodimlarining malakasini oshirish: modulli ta'limda differensial yondashuvning qo'llanilishi.....	129
Zafarbek Xaqiqatbekov. Universitetlarda stressni kamaytirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalar: nazariy asoslar, amaliy mexanizmlar va samaradorlik tahlili.....	132
Shoxista Rustamova. Talabalar tadqiqot kompetensiyalarini rivojlantirishda xalqaro grant va stipendiya tizimlarining roli	133
Gulruxsor Sharipova. O'quvchilar nutqini o'stirishda yozma ishlardan foydalanishning nazariy va metodik asoslari	135
Sadoqat Normurodova. Innovatsion yondashuvlar: elektron interfaol vositalar orqali "Alifbo"ni o'rgatish	137
Nigora Raxmatova. Innovatsion metodik yondashuvlar asosida tibbiyot yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarga chet tilini o'qitishni takomillashtirish.....	139
Gulhumor Usmonova. Qiyosiy tahlil: intensiv va ekstensiv o'qish metodlarining samaradorligi	140
Gulmira Mamatkarimova. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning boshlang'ich ta'limdagi integratsiyasi.....	142
Dilafuz Kenjabayeva. Media ta'lim tizimida talaba yoshlarning muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari.....	143
Nilufar Shakarova. Odina Saidaxmedova. Yozma nutqiy faoliyat va uni takomillashtirish yo'llari.....	145
Mohigul Abrarova. Kamaliddin Astankulov. Tarbiya darslarida multimedia va axborot texnologiyalarining integratsiyasi.....	147
Sarvar Baxodirov. Futbolchilarning jismoniy tayyorgarliklari orqali texnik maxoratini yaxshilash.....	148
Mahbuba Ikramova. Boshlang'ich sinflarda elektron ta'lim resurslaridan foydalanish: imkoniyatlar va muammolar	151
Dilnavoz Toxirova. Vocabulary Activities for Teaching Adjectives of People's Character.....	153
Maftuna Ibraximova. Effectiveness of Blended learning models in uzbek higher education.....	154
Nigora Khaydarova. Empirical Study of Pedagogical Conditions for Developing Students' Reflexive Competence in the Educational Process of Medical University Students	156
Nigora Irbutayeva. Rayxona Muxammadiyeva. Ruxshona Umirzakova. Talabalarining ijtimoiy faol shaxs sifatida rivojlanishida o'zini o'zi boshqarish tizimi va ta'lim texnologiyalarining roli.....	159
Shoxista Rustamova. Pedagogik ta'lim transformatsiyasi sharoitida talabalarining tadqiqiy kompetensiyalarini barqaror rivojlantirish modeli	161
Mahbuba Ikramova. Boshlang'ich sinflarda elektron ta'lim resurslaridan foydalanish: imkoniyatlar va muammolar.....	162
Shahnoza Ikramova. Kamaliddin Astankulov. O'quvchilarda ijtimoiy, emotsional va intellektual rivojlanishni rag'batlantirish	164
Chutkul Boltayev. Ingliz tilini o'qitishda Blended learning: an'anaviy va onlayn ta'limning integratsiyasi.....	165
Baxtiyorjon Baratov. Talabalarining ma'naviy madaniyatini shakllantirishda xalq og'zaki ijodining o'rnini	167
Xusniya Axmedova. Evfemizmlarning nutqdagi leksik-semantik xususiyatlari.....	168
Sitorabonu Murodova. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida kimyo fanidagi "Spirtlar" mavzusini CLIL metodi asosida o'qitish	169
Nozima Akbarova. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirishda klaster yondashuvning pedagogik imkoniyatlari	171
Gulhaya Bobomurodova. Tibbiy ingliz tilini o'rganishda o'yin texnologiyalarining o'rnini	175

Ammo xalqaro axborot agentliklariga mansublikning asosiy mezonlaridan biri – eksklyuziv xabarlarga talab yuqori ekanligi hisobga olinsa, Reyters bu borada Sinhuadan ustun. Ma'lumot o'rnida aytish lozimki, Reyters, Frans-Press va Associated Press bu sohada uzoq vaqtdan beri yetakchilik qilmoqda. Reytersning rus tilidagi sayti Sinhuaning rus tilidagi saytiga qaraganda ancha kichik, biroq uning asl sayti tashqi dizayn va kontent sifati jihatidan juda boy. Sinhuaning rus tilidagi sayti esa Reytersdan ko'ra ancha jozibaliroq. Reyters Rossiya va MDH mamlakatlari uchun asl saytiga qaraganda kamroq bo'limlarni taklif etadi. Saytda muhim xabarlar, sport, iqtisodiyot bo'limlari ajratib ko'rsatilgan bo'lib, asosan Rossiya siyosati hamda iqtisodiyotiga qaratilgan materiallar joylab boriladi.

Sinhuaning rus tilidagi sayti materiallarni bo'limlar bo'yicha qulay joylashtirishi bilan ajralib turadi. Har bir bo'limning boshida eng muhim matnlar va so'nggi fotoxabarlar joy oladi. Reytersning rus tilidagi versiyasiga qaraganda bo'limlar va materiallar ancha ko'p. Axborot mahsulotlarining miqdori va tabiati doimiy emas. Ular doimiy ravishda mijozlarning talablariga qarab o'zgaradi. Ularni o'rganish uchun ekspert va tahliliy xizmatlar jalb qilinadi. Agentliklarning muvaffaqiyati texnik-texnologik omillar bilan ham bog'liq. Kompyuter tarmoqlari, sun'iy yo'ldosh, internet provayderlarisiz samaradorlikning yuqori darajasiga erishish (ya'ni, raqobatdosh bo'lish) mumkin emas. Yetakchi axborot agentliklari faoliyati aniq vaqt rejimiga sozlangan, ya'ni voqealar haqidagi xabarlar

dolzarbligini saqlab qolgan holda tezkor yetkaziladi. Iqtisodiy islohotlar sharoitida agentlik ma'lumotlarini iste'mol qilishda gazeta, jurnal, radio, televideniye ulushi kamaymoqda. Bu nafaqat to'lov qobiliyatining pasayishi, balki tadbirkorlik tuzilmalarining sezilarli darajada ko'payishi bilan ham bog'liq.

Xalqaro tajribalarning o'zbek ommaviy axborot vositalari kontekstiga ijodiy moslashuvi O'zbekiston media brendining rivojlanishida ham muhim rol o'ynadi. "Endi axborot agentliklari ommaviy axborot vositalarini qayta ishlash uchun kuchli markazlarga aylandi, ularning madaniy ta'siri ommaviy axborot vositalaridan tashqariga chiqdi. Zamonaviy xorijiy axborot agentliklari faoliyatini chuqur tahlil qilish milliy axborot agentliklari faoliyatidagi asosiy muammolarini tushunish va hal etish uchun muhimdir" [2: 20]. O'zbek ommaviy axborot vositalari o'tish davrida zamonaviy ko'rinishga ega bo'lgan bo'lsa-da, mafkuraviy jihatdan milliy bo'lib qolish va davlat manfaatlariga javob berishda mamlakatning ijobiy qiyofasini yaratishga harakat qilgani, xolislik va obyektivlik tamoyillariga zid keladi. Bunday holat, birinchi navbatda, yangiliklarning obyektiv va xolis tarzda taqdim etish, neytrallik tamoyili, "dozalangan" axborot orqali jamoatchilik fikriga ta'sir ko'rsatadigan an'analarga zid edi. O'zbek ommaviy axborot vositalarining kelajagi ularning qanday rivojlanishiga bog'liq. Xolislik, obyektivlik, ochiqlik va shaffoflik tamoyillariga amal qilish, ularning jamiyatda ishonchli va obro'li manba sifatida o'z o'rnini saqlab qolishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Вартанова Е. Л. Медиаэкономика зарубежных стран/Е. Л. Вартанова. М.: МедиаМир, 2013.
2. Рейтер. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Рейтер>.
3. Сапунов В.И. Функционирование зарубежных информационных агентств в современной медиасистеме. Автореф. дисс. ... докт. филол. наук. Воронеж: ВГУ, 2007.

Nosir MIRJONOV,

Buxoro davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

TIBBIY DISKURSDA ATAMALARNING KOGNITIV MODELARI VA ULARNING SHAKLLANISH DINAMIKASI

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotda o'zbek tilidagi tibbiyot terminologiyasining asosida yotuvchi kognitiv modellar o'rganiladi va 1990-yildan 2025-yilgacha bo'lgan davrdagi tibbiyot matnlari korpusi asosida ularning tibbiy diskursdagi shakllanish dinamikasini tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tibbiy diskurs, kognitiv terminologiya, konseptual model, konseptual metafora.

Anotation. This study examines the cognitive models underlying medical terminology in the Uzbek language and analyzes their formation dynamics in medical discourse based on the corpus of medical texts for the period from 1990 to 2025.

Keywords: medical discourse, cognitive terminology, conceptual model, conceptual metaphor.

Аннотация. В данном исследовании изучаются когнитивные модели, лежащие в основе медицинской терминологии в узбекском языке, и анализируется динамика их формирования в медицинском дискурсе на основе корпуса медицинских текстов за период с 1990 по 2025 год.

Ключевые слова: медицинский дискурс, когнитивная терминология, концептуальная модель, концептуальная метафора.

Ixtisoslashgan bilimlarning asosi bo'lgan terminologiya an'anaviy ravishda statik, monosemantik lingvistik birliklar tizimi sifatida qaratiladi. Biroq, zamonaviy tadqiqotlar, ayniqsa Kognitiv lingvistika doirasida, bu qat'iy yondashuvga e'tiroz bildirmoqda [1: 543–573]. O'zbek tilidagi tibbiy diskurs o'zining mustaqillik davrida (1991-yildan so'ng) tezkor taraqqiyoti, xalqaro andozalarga integratsiyalashuvi va yuqori ijtimoiy ahamiyati bilan bu kognitiv dinamizmni o'rganish uchun noyob maydonni taqdim etadi. Tibbiyotda qo'llaniladigan terminlar shunchaki yorliqlar emas; ular murakkab, rivojlanayotgan ilmiy bilimlarni tashuvchi vositalardir. Tibbiy terminlarni keltirib chiqaradigan chuqur kognitiv tuzilmalarni yoki modellarni tushunish, bilimlarni

aniq uzatish va samarali kasblararo muloqot uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Klassik terminologiyadan kognitiv terminologiyaga o'tish [1:546] asosiy tushunchalar va ularning lingvistik ifodasining rolini ta'kidlaydi. Bu nuqtayi nazarining markazida Konseptual Metafora Nazariyasi (KMN) yotadi [2]. Avvalgi tadqiqotlar ilmiy diskursda metaforik modellarni aniqlagan, biroq O'zbek tilidagi tibbiy terminologiyada kognitiv modellarining shakllanishi va diaxronik evolyutsiyasiga qaratilgan keng qamrovli, dinamik tahlil muhim tadqiqot bo'shlig'i bo'lib qolmoqda. Xususan, 1990-yillardan 2025-yilgacha bo'lgan davrda hukmron konseptual modellar vaqt o'tishi bilan terminlarning strukturaviy va semantik evolyutsiyasiga

qanday ta'sir qiladi? Mishlanova (2005) rus tibbiy diskursidagi terminlarni o'rgangan bo'lsa-da, O'zbek tilidagi tili jarayonlar alohida tahlilni talab qiladi.

Ko'p tadqiqotlar tibbiy terminlarni kataloglagan bo'lsa-da, O'zbek tilidagi manbalarda ularning nomlanishi va kontseptual o'zgarishi ortidagi kognitiv arxitekturaning ("qanday" va "nima uchun") tizimli modellashgan tadqiqotlar kam. Ushbu ish quyidagi maqsadlarga erishish orqali bu bo'shliqni to'ldiradi:

1. Zamonaviy o'zbek tilidagi tibbiy terminologiyadagi asosiy tushunchalarni tuzilmashtiruvchi dominant kognitiv modellarni aniqlash va tizimli tavsiflash.

2. Ushbu modellardagi dinamik siljishni (1990–2025 yillar diaxroniyasini) va ularga mos keladigan terminlarni tibbiy taraqqiyotning belgilangan davrlari bo'yicha tahlil qilish.

3. Yangi tibbiy terminlarning shakllanishi uchun mas'ul bo'lgan asosiy kognitiv mexanizmlarni (masalan, kontseptual metafora, metonimiya, aralashtirish) aniqlash.

Ushbu tadqiqot kognitiv terminologiya va kognitiv-diskursiv lingvistika tamoyillariga asoslanadi. Termin

prototipga asoslangan kategoriya sifatida ko'rib chiqiladi, uning ma'nosi bilim sohasining soddalashtirilgan, tuzilmashtirilgan ifodasi bo'lgan kognitiv model orqali vositachilik qiladi. KMN terminlarning manba sohasidan (masalan, Mexanika) nishon sohasiga (masalan, Anatomiya) o'tkazilishini tushuntiruvchi asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot o'zbek tilidagi nufuzli manbalardan olingan 4,500 dan ortiq tibbiy terminlar korpusidan foydalanadi, shu jumladan:

- ixtisoslashgan o'zbekcha tibbiy lug'atlar va ensiklopediyalar (masalan, 2000-yildan keyingi nashrlar).

- diaxronik taqqoslashni ta'minlash uchun 1990 va 2025-yillar oralig'ida nashr etilgan o'zbek tilidagi monografiyalar, klinik qo'llanmalar, O'zbekiston Sog'liqni saqlash vazirligi hujjatlari va ilmiy jurnallar.

- o'zbek tilidagi tibbiyot darsliklari (eski va yangi avlod).

Tibbiy terminologiyadagi dominant kontseptual modellar:

Korpus tahlili o'zbek tilidagi tibbiy diskursda quyidagi kontseptual modellarning ustunligini ko'rsatadi:

№	Kontseptual model (manba → nishon)	Korpusdagi ulushi (taxminiy)	O'zbekcha misollar (atamalar)
1	organizm → mexanizm/ texnologiya	34,8%	yurak klapani, nafas olish mexanizmi, tartibga soluvchi, disbalans, tizimning buzilishi
2	kasallik → qarshi kuchi/urush	22,5%	infeksiyaga qarshi kurashish, immunitet himoyasi, agressor hujayralar, mudofaa reaksiyasi
3	inson/organizm → bino/hudud/joy	17,0%	o'tish joyi, infeksiya darvozasi, hujayra devoir, aylanma yo'l (shovunt)

Prototipik tuzilmalar va periferik zonalar:

O'zbek tilidagi terminologik tizimning yadrosini (prototipini) asosiy kasallik nomlari va organ-anatomik atamalar tashkil etadi, ular odatda klassik yunon/lotin terminlarining kalkalari hisoblanadi. Periferiya esa yangi texnologiyalar (masalan, telemeditsina, gen terapiyasi) va ijtimoiy-tibbiy tushunchalar (masalan, sug'urta, ijtimoiy kasalliklar) bilan bog'liq bo'lgan yangi terminlar bilan ifodalanadi. Ushbu periferik terminlar ko'pincha "Jarayon" (Process) va "Axborot" (Information) modellari asoslanadi.

Termin shakllanishidagi diaxronik siljishlar (1990–2025):

Diachronik tahlil manbaning o'zgarishi kontseptual modellarning intensivligiga bevosita ta'sir ko'rsatganini aniqladi:

- **1990-yillargacha:** Terminologiya asosan Rus tili orqali kirgan lotin/grek/mexanik terminlarga tayanadi. "Organizm → mexanizm" modeli mutlaq hukmronlik qilgan.

- **1990–2025-yillar oralig'i (asosiy siljish).** Bilim manbasining o'zgarishi (rus tilidan to'g'ridan-to'g'ri ingliz tiliga (Anglosakson modeli) o'tishi) kuzatildi.

- **Modellardagi o'zgarish.** "Mexanizm" modeli barqaror bo'lib qolgan bo'lsa-da, "Jarayon" (Process) va "Genetika/Molekula" asosidagi modellar keskin kuchaygan (taxminan 1990-yillarda 5% dan 2025-yilga kelib 15% gacha o'sish). O'zbekcha misollar: *apoptoz, skrining, signalizatsiya yo'li, menejment, monitoring*. Bu o'zgarish O'zbekiston tibbiyotining molekulyar darajadagi izlanishlarga va xalqaro klinik protokollarga e'tibor qaratishini aks ettiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek tili tibbiy diskursidagi terminologiya ta'kidlanganidek, statik emas, balki kognitiv modellar tomonidan boshqariladigan dinamik

tizimdir. Topilgan universal modellar ("Mexanizm", "Urush") tibbiy bilimlarning umuminsoniy kontseptualizatsiya asosiga qurilganligini tasdiqlaydi. Diachronik tahlil esa 1990-yildan keyin O'zbekistonda terminologiya evolyutsiyasiga ta'sir qilgan asosiy omil geosiyosiy va til siyosatidagi o'zgarishlar ekanligini ochib beradi. Rus tilidan o'zlashtirish orqali kirgan terminlar ulushi pasayib, ingliz tilidan to'g'ridan-to'g'ri kalkalar va yangi Molekulyar/Jarayonli tushunchalar kirib kelishi tezlashgan. Bu, bir tomondan, O'zbekiston tibbiyotining xalqaro (Anglosakson) standartlarga yaqinlashuvini ifodalasa, boshqa tomondan, yangi kirib kelgan terminlarning o'zbek tiliga moslashuvi, ularning polisemiya (ko'p ma'noliligi) va terminologik barqarorlik bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi. Masalan, *menejment* termini tibbiyotda *davolash rejimini* anglatib, umumiy *boshqaruv* ma'nosidan ajralishi kognitiv taranglikni keltirib chiqaradi. Kontseptual modellarni tushunish, tibbiy ta'lim jarayonida faqatgina terminlarning lug'aviy ma'nosini emas, balki ularning kognitiv asosini o'rgatish zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa kasbiy muloqot va tibbiy tarjima sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot O'zbek tilidagi tibbiy diskursdagi terminlarning shakllanishi va evolyutsiyasini kognitiv-diskursiv nuqtayi nazardan tizimli tahlil qilishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, tibbiy terminologiyaning shakllanishi "Organizm – mexanizm" va "Kasallik – qarshi kuchi" kabi dominant kognitiv modellar tomonidan boshqarilishi aniqlandi. 1990–2025 davri ichida kuzatilgan eng muhim evolyutsion siljish – bu terminologik manba vektorining o'zgarishi (rus tilidan ingliz tiliga) va buning natijasida *protses* va *genetika* kabi yangi, yuqori darajadagi bilimlarni ifodalovchi

terminlarning tezkor kirib kelishi. Tibbiy lug'atlarni tuzishda terminlarning kognitiv asoslari va ularning turli modellardagi variantlarini aks ettirish, shuningdek, tibbiy ta'limda KMN orqali terminlarni tushuntirish

tavsiya etiladi. Tarjima jarayonida terminning faqat leksik ekvivalentini emas, balki uni keltirib chiqargan konseptual modelni (masalan, rus/lotin modelidan ingliz/molekulyar modelga o'tish) hisobga olish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Faber P.A cognitive view on terminology and specialised language // Cognitive Linguistics, 23(3). – P. 543–573.
2. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.
3. Temmerman R. Towards new ways of terminology description: the sociocognitive approach. – Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2000.
4. Xoliqov A. O'zbek tilidagi tibbiy terminlar leksik-semantik xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 2018.
5. Yo'ldoshev, G. (2004). Tibbiyot terminlari lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

Ma'suma MO'MINOVA,

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori;

Ruxshona TESHAYEVA,

Shahrisabz davlat pedagogika instituti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich talabasi

ALISHER NAVOIYNING SHOH G'ARIB MIRZOGA BAG'ISHLAB YOZGAN TARKIBBAND MARSİYASI TAHLILI

Annotatsiya. Maqolada Alisher Navoiyning "Tarkibband" marsiyasi o'zbek adabiyotidagi marsiya janrining eng yuqori cho'qqisi sifatida ilmiy tahlil qilinadi. marsiya janrining o'zbek adabiyotidagi o'rnini, tarkibband shaklining marsiyada ilk bor to'laqonli qo'llanilishi, har bir bandni boshlovchi "Yo Rab, ne tonglar ki, tong otmas" misrasining semantik va ritmik funksiyasi, radif va qofiyaning o'zgaruvchan tizimi hamda asarning musiqiy-ritimli tuzilishi yoritiladi. O'zbek mumtoz lirik adabiyotida janrlarning shakllanishi, ularning badiiy-ma'naviy funksiyalari va Navoiyning Shoh G'arib Mirzo obrazini she'riy vositalar orqali jonlantirishi kabi mavzularga to'xtalib o'tiladi.

Kalit so'zlar: janr, g'azal, qasida, qit'a, bayt, band, marsiya, Shoh G'arib Mirzo, Sulton Husayn.

Annotation. The article scientifically analyzes Alisher Navoi's "Tarkibband" marsion as the highest peak of the marsion genre in Uzbek literature. The role of the marsion genre in Uzbek literature, the first full use of the tarkibband form in the marsion, the semantic and rhythmic function of the line "Yo Rab, ne tonglar ki, tong otmas" that begins each stanza, the changing system of radif and rhyme, and the musical-rhythmic structure of the work are highlighted. In Uzbek classical lyrical literature, topics such as the formation of genres, their artistic and spiritual functions, and Navoiy's revitalization of the image of Shah Gharib Mirzo through poetic devices are explored.

Keywords: genre, ghazal, qasida, qit'a, bayt, stanza, elegy, Shah Gharib Mirza, Sultan Husayn.

Аннотация. В статье научно анализируется марсия Алишера Навои «Таркиббанд» как высшая вершина жанра марсия в узбекской литературе. освещается роль жанра марсия в узбекской литературе, первое полноценное использование формы таркиббанд в марсии, семантическая и ритмическая функция строки «Yo Rab, ne tonglar ki, tong otmas», начинающей каждую строфу, изменяющаяся система реди́фа и рифмы, а также музыкально-ритмическая структура произведения. В узбекской классической лирической литературе рассматриваются такие темы, как формирование жанров, их художественно-духовные функции и оживление Навои образа Шах Гариб Мирзо посредством поэтических средств.

Ключевые слова: жанр, газель, касыда, китъа, бейт, строфа, элегия, Шах Гариб Мирза, Султан Хусейн.

O'zbek lirik poeziyasining janr jihatidan boyib, mukammal holga kelishi bevosita Navoiy nomi bilan bog'liq. Navoiy devonida biz, bir tomondan, o'zbek poeziyasida o'zining ma'lum an'analarga ega bo'lgan lirik janrlarning mohiyat e'tibori bilan yangicha rivojini ko'rsak, ikkinchi tomondan, fors adabiyotida o'zining qat'iy qonuniyatlariga ega bo'lgan, ammo o'zbek adabiyotida (yoki umuman turkiy adabiyotda) paydo bo'lmagan yoki u qadar rivoj topmagan, ba'zi bir janrlarning yangi zamindagi hayotini kuzatish imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Janrlar badiiy tafakkurning aniq namoyon bo'lish shakllaridan iborat bo'lib, ularda adabiyot taraqqiyotining asosiy qonuniyatlari o'zining bevosita ifodasini topadi. Har bir janrning paydo bo'lishi, rivojlanishi va nihoyat tanazzuli tarixiy-adabiy muhit bilan qat'iy bog'liq. Har bir janrning o'z tasvir obyekti bo'lib, u har bir janrning ichki imkoniyatlari bilan chambarchas bog'langan. G'azaldagi mazmunni, maqsadni ruboiy shaklida ifodalab bo'lmaganidek, qasidaning mazmunini qit'a yoki boshqa biror bir janr doirasida tasavvur qilish ham qiyin. O'zbek mumtoz lirikasida xususiyashtirish alomatlar har bir aniq asarda emas, balki, asosan, janrlar doirasida ko'rinadi. Masalan, g'azal, qasida, soqiynoma, marsiya,

muxammaslarda muallif obrazi, uning nomi ko'rsatilgan holda, ma'lum darajada aniqroq va yorqinroq ko'rinadi. Ruboiy va qit'ada esa umumlashgan xarakterga ega. Xullas, har bir janr uchun voqea va inson kechinmalarining muayyan tomonlarini o'ziga xos yo'sinda ifodalash mansub. Shu jihatdan janrlar mavjud adabiy me'yorning, badiiy mezonning bevosita ifodachisi hamdir. Olim Hamid Sulaymonov e'lon qilgan ushbu marsiya [1] 2011-yil chop etilgan Alisher Navoiy asarlari to'la asrlar to'plamining IV jildida (770-bet) ham nashr ettirilgan. Marsiya vafot etgan biron shaxsga bag'ishlab yozilgan badiiy, ko'pincha, she'riy asar hisoblanadi. Marsiya janridagi asarlar g'azal, muxammas, musaddas, tarjiband, tarkibband kabi shakllarda bitilishi mumkin. Marsiyalarda marhumning fazilatlar ulug'lanib, asar muallifining unga bo'lgan mehr-muhabbati, ehtiromi ifodalanadi.

Shoh G'arib Mirzo Sulton Husayn Mirzoning o'g'li bo'lib, uning onasi Xadichabegimdir. Alisher Navoiy "Majolis un-nafois" tazkirasida Shoh G'arib Mirzo haqida "Sho'x ta'bluk va mutassarif ze'nlik va nozik taxayyulluq va daqiq taaqqulluq yig'itdur. Nazm va nasrda naziri ma'dum va mutaxayyila va hofizada adili noma'lum (ya'ni, nazm va nasrda tengi yo'q,